

Branislav D. Ivanović*

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

Katedra za germanistiku

OBELEŽJA MORFOLOŠKE VEZANOSTI FRAZEOLOŠKIH KOMPONENATA U NEMAČKOM JEZIKU

Originalni naučni rad

UDC 811.112.2'373.7

<https://doi.org/10.18485/kkonline.2022.13.13.4>

Morfološka vezanost frazeoloških komponenata u frazeologiji savremenog nemačkog jezika nije potpuno nepoznat fenomen, ali je usled izostanka integrativnog pristupa tradicionalno ostajao na margini naučnog interesovanja. O navedenom fenomenu se govori u onim slučajevima kada jedna, a ređe dve komponente u strukturi frazeologizma pokazuju flektivne oblike tipične za neku od minulih epoha u razvoju nemačkog jezika koji se ne javljaju u vanfrazeološkim sintagmatskim nizovima. U savremenim frazeološkim istraživanjima morfološki vezane komponente se posmatraju kao poseban tip unikatnih, iako između njih postoji mnogo više razlika nego sličnosti.

Cilj rada je da se utvrde relevantna obeležja morfološke vezanosti komponenata, ali i da se ovaj fenomen jasno distingvira od morfološke transformacione blokiranosti. Istraživanje je usmereno na ona obeležja morfološke vezanosti komponente koja u dosadašnjim istraživanjima nisu opisana. Na osnovu analize primera i uz sagledavanje ovog fenomena iz perspektive istorijske morfologije, morfosintakse i frazeologije proističe da se na osnovu jezičkog nivoa mogu razlikovati dva tipa morfološke vezanosti komponenata, čista i mešovita, dok se na osnovu broja morfološki vezanih komponenata razlikuju unilateralan i bilateralan tip. U radu se utvrđuju i kvalitativna i kvantitativna asimetrija u pogledu heterogenosti pojavnih oblika u zavisnosti od tipa komponente, ali i afinitet određenih frazeoloških supklasa prema ovom fenomenu.

Cljučne reči: morfološka vezanost komponente, frazeologizam, frazeološka supklasa, unikatna komponenta

1. Uvod

Morfološka vezanost frazeoloških komponenata već dugo je poznat fenomen, i to ne samo u frazeologiji nemačkog jezika, već i u istorijskoj morfologiji, ali i u gramatičkim opisima savremenog jezičkog stanja. Za razliku od frazeologije, istorijska i sinhronijska morfologija nemaju za cilj sveobuhvatno sagledavanje naznačenog fenomena, što je s obzirom na njihov predmet istraživanja metodološki potpuno opravdano. U istorijskoj morfologiji frazeologizmi sa morfološki vezanim komponentama po pravilu se navode u kontekstu rezistentnosti određenog oblika ili

* Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbija, *e-mail*: branislav.ivanovic@fil.bg.ac.rs

kao refleks morfološkog prototipa iz minulih epoha u mlađem ili današnjem jezičkom stanju, dok se različitim primerima leksikalizovanih kookurencija sa nekim od heterogenih pojava oblika morfološke vezanosti komponente u gramatičkim opisima savremenog jezika isključivo ukazuje na izuzetak od određenog pravila, a time i na udaljšavanje od današnje paradigme (Nübling et al., 2002: 99-100; Tschirch, 1983: 80; Srđić, 2008: 132, 196, 199; Duden, 2005: 210, 349).

Implicitno skretanje pažnje na ovaj složen fenomen tekovina je ciriške škole nemačke frazeologije. Karakter implicitnog proističe iz činjenice da se morfološka vezanost u početnim radovima nije jasno distingvirala od *sintaksičke*, kao i da su oba fenomena podvođena pod terminološki hiperonim *sintaksičke anomalije* (nem. *syntaktische Anomalien*). Ovome treba dodati i to da se zaključci u vezi sa morfološkom vezanošću frazeoloških komponenata nisu donosili na osnovu ispitivanja reprezentativnog korpusa, ali ni na osnovu čvršće veze između frazeologije i istorije jezika, što je za posledicu imalo i nejasan metodološki okvir za sveobuhvatnije sagledavanje različitih aspekata morfološke vezanosti frazeoloških komponenata (Burger & Jaksche, 1973: 33-35).

Od krucijalnog značaja za današnja istraživanja morfološke vezanosti frazeoloških komponenata u metodološkom pogledu predstavlja istraživanje ruskog germaniste Dmitrija Dobrovoljskog, predstavnika nekadašnje istočnonemačke škole „klasične“ frazeologije. Autor morfološki vezane frazeološke komponente posmatra kao posebnu podgrupu *frazeološki vezanih komponenata*, u kasnijim istraživanjima često nazivanih i *unikatnim* (Dobrovoljski, 1978: 66-75; Fleischer, 1997: 45-46). I pored svih razlika u odnosu na ostale podgrupe frazeološki vezanih komponenata, ovakvim do danas gotovo intaktnim pristupom je morfološki vezanim komponentama obezbeđena čvrsta pozicija u zasebnom metodološkom okviru ukupne *frazeološke vezanosti* za koji se bez preterivanja može reći da predstavlja zaseban program u okviru nemačke dijahronijsko-sinhronijske frazeologije.

2. Određjenje čiste morfološke vezanosti frazeološke komponente

Čista morfološka vezanost frazeološke komponente određuje se kao prisustvo različitih flektivnih oblika ili izostanak fleksije najčešće kod jedne, a ređe kod dve komponente frazeološkog formativa u savremenom nemačkom jeziku ukoliko su ispunjeni sledeći *sine qua non* preduslovi: 1. očuvanost formalnog kontigviteta između frazeološke komponente i slobodne lekseme, 2. nemogućnost aktualizacije bilo kog od vezanih flektivnih oblika van frazeologizma u slobodnom sintagmatskom nizu u

savremenom nemačkom jeziku i 3. posvedočenost da flektivni oblik, odnosno izostanak fleksije predstavljaju morfološki prototip u nekoj od minulih epoha u razvoju nemačkog jezika (Ivanović, 2012: 170-194). Iz postulirane definicije morfološke vezanosti frazeološke komponente jasno proističu ne samo inherentna obeležja ovog kompleksnog fenomena, već i opravdanje za metodološku premisu na osnovu koje se komponente sa ovim obeležjem u današnjim istraživanjima nemačke frazeologije svrstavaju u posebnu supklasu frazeološki vezanih komponenata, ali i njihov odnos sa prototipičnim unikatnim komponentama.

3. Odnos između morfološki vezanih i prototipičnih unikatnih komponenata

Iako se među njima može ustanoviti više razlika nego sličnosti, morfološki vezane komponente smatraju se posebnom i heterogenom supklasom unikatnih (Fleischer, 1997: 45-46; Palm, 1997: 31-32; Häcki Buhofer, 2002: 429; Häcki Buhofer & Guiriato, 2002: 125-127). Njihovo *jedino* zajedničko obeležje je *isključiva vezanost* za frazeološki formativ, što predstavlja dovoljnu metodološku premisu za integrativni pristup ovim grupama komponenata. Kod prvih je reč o vezanosti morfološkog oblika uz očuvan formalni kontigviteta sa leksemom, dok se kod prototipičnih unikatnih komponenata vezanost očituje u nepostojanju formalnog kontigviteta jer one kao slobodne lekseme (više) ne predstavljaju samostalne jedinice leksikona nemačkog jezika (Dobrovol`skij, 1989: 57; Čermák, 2007: 21), već su u njega *sekundarno integrisane* preko frazeologizma. Morfološka vezanost obeležje je komponenata koje potiču od promenljivih vrsta reči, unikatne komponente u užem smislu mogu poticati i od reči bez fleksije:

1. *seit alters*
2. *seit jeher*

Prototipične unikatne komponente predstavljaju *leksičke nekrotizme* u komponentskom sastavu frazeologizma, dok se kod morfološki vezane komponente uočava *morfološka nekrotizacija* ili *morfološka zamrznutost oblika* koja se ne aktualizuje kod iste slobodne lekseme u vanfrazeološkom nizu:

3. *auf dem Holzweg sein*

(prototipična unikatna komponenta bez morfološke nekrotizacije u dativu singulara)

4. *etw. zu Wege bringen*

(morfološka vezanost rekurentne komponente sa opsoletnim markerom -e u dativu singulara)

5. *neue Freunde auf dem Weg nach Berlin finden*

(vanfrazeološki sintagmatski niz bez morfološke nekrotizacije imenice *Weg* u dativu singulara)

4. Odnos između morfološke vezanosti i transformacione blokiranosti

Inherentno obeležje morfološke vezanosti komponente je to da je ovaj fenomen *površinske* prirode, a to znači da je uočljiv u kanonskom obliku frazeologizma, na osnovu čega se jasno distingvira od *morfološke transformacione blokiranosti* ili *transformacione defektivnosti*, fenomena sa istog jezičkog nivoa, ali *dubinske* prirode po svojoj suštini. Pod transformacionom blokiranosti se podrazumeva nemogućnost ili vrlo ograničena mogućnost promene kategorijalnih obeležja komponenata, koje su potpuno uobičajene kod vanfrazeoloških sintagmatskih nizova (promena kategorije broja kod imeničke ili glagolske komponente, promena dijateze, lica, modusa ili tempusa kod glagolske komponente):

6. zu *Buche schlagen*

(uočljiva morfološka vezanost nominalne komponente u leksikalizovanom obliku frazeologizma)

7. [*mit jmdm.*] *Fraktur reden* > **Fraktur ist dieses Mal mit ihm nicht geredet worden*

(morfološka blokiranost glagolske dijateze, osnovni oblik frazeologizma ne pokazuje morfosintaksička odstupanja u poređenju sa slobodnim sintagmatskim nizom)

8. *das soll Otto Bellmann heißen* > **das hat Otto Bellmann heißen sollen*

(morfološka blokiranost kategorije tempusa, osnovni oblik frazeologizma ne pokazuje morfosintaksičko odstupanje u poređenju sa slobodnom rečenicom)

Iz primera se uočava da oba fenomena u teorijskom smislu imaju jedno zajedničko obeležje jer se mogu shvatiti kao *indikator stabilnosti* frazeologizma, što predstavlja jedno od diferencijalnih obeležja ovog jezičkog znaka. Razlike između njih, međutim, proističu iz različite prirode naznačenih fenomena: morfološka vezanost komponente se može interpretirati kao indikator (*pseudo*)*dijahronijske stabilnosti*, dok se morfološka blokiranost neizostavno mora shvatiti kao indikator *dubinske stabilnosti* i vezuje se za savremeno jezičko stanje. Uočena dihotomija uslovljava i potpuno

različite metodološke postulate u interpretaciji ova dva fenomena. Za morfološku vezanost komponente relevantan je *formalni pristup* zasnovan u istorijskoj morfologiji nemačkog jezika, dok su pri proučavanju transformacione blokiranosti za frazeologiju od značaja prevashodno *semantički* i *sintaksički pristup* zahvaljujući kojima se na današnjem nivou lingvističkih saznanja samo parcijalno mogu supsumirati opštevažeći postulati. Usled navedenog se u frazeologiji nemačkog jezika na polju transformacione blokiranosti još uvek mora operisati velikim brojem otvorenih pitanja i aproksimativnih korelacija, često uslovljenih idiosinkrazijom konkretnog frazeologizma, što neke istraživače navodi na izražen gotovo agnosticistički stav u pogledu daljih konzistentnih i sveobuhvatnih zaključaka u vezi sa ovim fenomenom (Römer & Matzke, 2005: 170; Dobrovol'ski & Piirainen, 2009: 62; Burger, 2003: 22).

5. Morfološka vezanost i tip frazeološke komponente. Heterogenost pojava oblika

Morfološka vezanost uslovljena je vrstom reči iz koje potiče komponenta, a zbog prirode posmatranog fenomena ograničena je isključivo na one komponente koje potiču od *promenljivih* vrsta reči, pri čemu je determinativ kao pratilac imeničke komponente u okviru frazeologizma izuzet od ovog fenomena.

U ranijim istraživanjima ovaj fenomen se, analogno ukupnom proučavanju unikatnih komponenata, posmatrao isključivo kao fenomen inherentan *flektivnim bazičnim elementima* (Fleischer, 1997: 45-46; Dobrovol'ski, 1978: 66-75). Zahvaljujući zasnovanosti na širem korpusu, novija istraživanja pokazuju da se morfološka vezanost, ali i prototipična unikatnost mogu javiti i kod *relacionih komponenata*, prva kod pronominalnih, druga kod konjunktorskih (Ivanović, 2022: 252-254; Stumpf, 2015: 85).

Pri sagledavanju morfološke vezanosti u kontekstu različitih tipova komponenata uočavaju se *kvantitativna* i *kvalitativna asimetrija gradus maioris*. Prva je motivisana činjenicom da je broj flektivnih relacionih komponenata limitiran, dok je inventar mogućih flektivnih bazičnih elemenata u sistemskom smislu *de facto* neograničen. Za kvalitativnu asimetriju odgovorni su, između ostalog, razvijenost fleksije vrste reči od koje potiče frazeološka komponenta, kompleksni procesi dijahronijskog prestrukturisanja i njihovo trajanje, postojanje dubletnih oblika i njihova perzistencija kroz istoriju nemačkog jezika, ali i specifična formalna obeležja supklase iz koje potiče konkretan frazeologizam sa ovom pojavom.

Iz rečenog proističe da je morfološka vezanost frazeološke komponente izrazito *heterogen* fenomen u pogledu pojavnih oblika. Istraživanja pokazuju da je od svih bazičnih elemenata heterogenost *par préférence* prisutna kod imeničkih komponenata (Ivanović, 2012: 172-183). Ova činjenica uslovljena je brojem deklinacionih paradigmi ove vrste reči u minulim epohama nemačkog jezika: na osnovu markera za genitiv jednine, ali i markera za plural u srednjevisokonemačkom periodu ih je bilo ukupno 8 da bi njihov broj u ranonovovisokonemačkom porastao na 14 (Paul, 2007: 184-185; Srdić, 2008a: 62-63). Za danas prisutnu izraženu heterogenost morfološke vezanosti imeničkih komponenata u frazeoleksikonu savremenog jezika dodatno su odgovorni i spontani procesi *deklinationih konvergencija*, koji su u novovisokonemačkoj epohi rezultovali relaksacijom broja različitih imeničkih paradigmi, što je u prošlosti često bilo praćeno fluktuacijom imenica iz jedne paradigme u drugu.

Morfološka vezanost kod imeničkih komponenata obuhvata nekrotizaciju oblika dativa singulara, nekrotizaciju plurala i heteroklizu uslovljenu promenom kategorije roda imeničke komponente:

9. *sich/einander die Hand zum Bunde reichen*

(prisustvo opsoletnog markera -e u dativu singulara)

10. *den Himmel/das Paradies auf Erden haben*

(refleks prelaska imenica germanskih vokalskih -ō-osnova u slabu (konsonantsku) deklinaciju)

11. *gehe nicht zu deinem Fürst, wenn du nicht gerufen wirst*

(refleks germanske -a-deklinacije umesto uobičajene slabe kod supstantivizovanog rednog broja)

12. *voll [sein] wie (zehn)tausend Mann*

(ostatak prajezičkog, u germanskom slabo posvedočenog korenskog (atematskog) plurala)

13. *jmdm. zu Häupten/zu jmds. Häupten*

(ostaci plurala nekadašnjih germanskih -a-osnova kod imenice srednjeg roda)

14. *die sich des Tags zanken, lecken sich des Nachts*

(heteroklitna deklinacija kao rezultat promene kategorije roda, analoški *genetivus temporis*)

Čista morfološka vezanost glagolske komponente bitno je ređa u poređenju sa imeničkim bazičnim elementima, a za to su relevantna dva faktora. Glagoli iz dentalne konjugacije od germanskog perioda pokazuju visok stepen stabilnosti paradigme i u

današnjem frazeoleksikonu ne mogu biti zahvaćeni morfološkom vezanošću. Kod glagola jake konjugacije mogu se registrovati prestrukturisanja, reč je o recesiji apofonije kao markera lica i broja i njenom profilisanju kao *supstitionog* ili *implicitnog markera tempusa* (Bilandžija, 2017: 19-20), ali su ona po svojoj prirodi bila *morfonološkog*, a ne čistog morfološkog karaktera, usled čega nisu ni mogla rezultovati čistom morfološkom vezanošću glagolske komponente unutar frazeologizma u savremenom nemačkom jeziku. Izvor za današnju morfološku vezanost predstavljaju nestabilni i vrlo malobrojni glagoli nekadašnje *kontrahovane konjugacije*, koja je od svog nastanka krajem starovisokonemačke epohe sve do nestanka krajem XVI i početkom XVII veka praćena *morfološkom labilnošću* i *heteroklizom* između punih i kontrahovanih oblika. Najviši stepen dijahronijske rezistentnosti pokazuju glagoli *lân* i *hân* sa uočljivom funkcionalno-semantičkom diferencijacijom auksilijar: punoznačni kod drugog (Schmidt, 1996: 322; Žepić, 1980: 164), a primer frazeološki vezanog kontrahovanog infinitiva prezenta aktiva uočava se u sledećoj poslovi:

15. *Adam muss eine Eva han, der er zeihe, was er getan*

Pridevski bazični elementi u pogledu morfološke vezanosti u frazeoleksikonu savremenog nemačkog jezika mogu izuzetno retko da pokazuju prisustvo markera *-e* kao refleks prajezičkog flektivnog nastavka *-i*, a singularni karakter ovog tipa morfološke vezanosti pridevske komponente proističe iz činjenice da su svi germanski jezici osim staroislandskog veoma rano razgradili fleksiju brojnog prideva. Ona je već u gotskom i starovisokonemačkom redukovana isključivo na brojeve 1-3 (Pudić, 1972: 138; Braune & Reiffenstein, 2004: 234), a ovaj pojavni oblik morfološke vezanosti pridevskog bazičnog elementa danas je očuvan u sledećem globalnom idiomu:

16. *fünf(e) gerade sein lassen*

Od svih bazičnih elemenata jedino se kod pridevskih kao pojavni oblik morfološke vezanosti može javiti *odsustvo* flektivnog nastavka, i to kod pridevske komponente u funkciji atributa u levom polju nominalne fraze. Reč je o refleksu izostavljanja deklinacionog nastavka kod prideva vokalske (jake) deklinacije, u ranijim epohama prisutnog u nominativu singulara sva tri roda i akuzativu singulara srednjeg roda sa postepenim ograničenjima na akuzativ singulara srednjeg roda od XVI veka. Neflektirani pridev kao atribut u levom polju nominalne fraze postepeno je ustupao mesto flektiranom kako bi se ukinula *ekstroflektivna defektivnost* pridevske

deklinacione paradigme. U razvoju fleksije atributivno upotrebljenog prideva u navedenim slučajevima je u vanfrazeološkim sintagmatskim nizovima u kasnijem razvoju jezika od nesumnjivog značaja i spontana tendencija nemačkog jezika ka realizaciji *principa minimalne monofleksije* usled visokog stepena padežnog sinkretizma kod imenice, čime pridev postaje marker kategorije padeža (Helbig & Buscha, 1987: 300). Ovaj tip morfološke vezanosti uočava se u sledećem primeru:

17. *auf gut-ø Glück*

Od svih relacionih komponenata čistu morfološku vezanost pokazuju isključivo pronominalne, i to iz podgrupe relativnih i neodređenih zamenica (Ivanović, 2022: 252). Kod prve grupe pronominalnih komponenata reč je o starim kraćim oblicima genitiva, koji se tokom XVI i XVII veka supstituišu današnjim punim deklinacionim oblicima:

18. *wes das Herz voll ist, des geht den Mund über*

19. *den Weg alles Irdischen gehen*

6. Mešoviti tipovi morfološke vezanosti frazeološke komponente

U formalnom pogledu, prethodno definisanom *čistom* tipu suprotstavljeni su *mešoviti* tipovi morfološke vezanosti frazeološke komponente. U pitanju su *morfonološka* i *morfosintaksička* vezanost, a zajedničko za obe je njihov gotovo singularni karakter u frazeoleksikonu savremenog nemačkog jezika.

Kod prvog tipa reč je o *recesivnoj pluralskoj apofoniji* kod glagolske komponente, što predstavlja reliktno staro- i srednjevisokonemačkog stanja pre *ranonovovisokonemačke nivelacije jakih glagola*, koja je praćena suženjem ranije polifunkcionalnosti ove vokalske alternacije u pogledu markiranja glagolskih kategorija (lice, broj, tempus) i njenog jasnog profilisanja kao supstitucionog markera u sintetičkoj temporalnoj opoziciji (Hartweg & Wegera, 2005: 163-166):

20. *wie die Alten sungen, so zwitschern auch die Jungen*

Mešoviti morfosintaksički tip vezanosti frazeološke komponente takođe je veoma redak. Reč je o danas recesivnom refleksu nekadašnje *fluktuirajuće valentnosti predloga* koji se u vanfrazeološkim sintagmatskim nizovima u savremenom jeziku odlikuje *fiksnom* padežnom valentnošću (*bei*_{<dat>}) (Ivanović, 2009: 180) ili o kraćim oblicima genitiva jednine ličnih zamenica *ich* i *du*, uslovljenih zastarelom valentnošću glagola (*achten*_{<gen>}):

21. *Butter bei die Fische*

22. *achte du mein, so acht`ich dein*

7. Stabilnost i labilnost morfološke vezanosti frazeoloških komponenata

Kompleksnosti fenomena morfološke vezanosti dodatno doprinosi i njen dvojak karakter. U leksikalizovanom obliku frazeologizma ona može biti *stabilna* i *labilna*. Uzroci stabilnosti, odnosno labilnosti morfološke vezanosti komponente nisu uvek najjasniji, ali ih svakako treba posmatrati u kontekstu strukturnih obeležja pojedinih frazeoloških podgrupa, ukupnog sinhronijskog i dijahronijskog dinamizma frazeoleksikona, ali i starosti konkretnog frazeologizma i njegovog porekla ukoliko za to postoje dokazi, što svakako nije uvek moguće utvrditi sa apsolutnom pouzdanošću. Na osnovu iznetog jasno se može zaključiti da je obeležje stabilnosti/labilnosti aspecifično u pogledu heterogenosti pojavnih oblika čiste ili mešovite morfološke vezanosti frazeološke komponente jer ne predstavlja *immanentno diferencijalno obeležje* konkretnog pojavnog oblika, već *eksterno indukovano obeležje multifaktorijalnog tipa*. U prilog navedenom govori i to da se kod jednog istog pojavnog oblika morfološke vezanosti i kod jedne iste komponente u leksikalizovanom obliku frazeologizma očituje stabilnost/labilnost u različitim frazeologizmima gotovo identične morfosintaksičke strukture:

23. *mit etw. zu Buche stehen* (stabilnost morfološke vezanosti)

24. *zu Buch[e] schlagen* (labilnost morfološke vezanosti)

Labilnost morfološke vezanosti komponente posledica je različitih spontanih mehanizama u frazeoleksikonu nemačkog jezika i podrazumeva postojanje leksikalizovanih dubletnih oblika frazeologizma. Najjednostavniji i najlakše uočljiv mehanizam koji dovodi do labilnosti je *alternacija gramatičke forme*, pri čemu se ne mogu isključiti ni *komponentska supstitucija* i *kompleksni (mešoviti) mehanizmi* koji objedinjuju prva dva:

25. *von Haus[e] aus* (labilnost kao rezultat alternacije gramatičke forme)

26. *voll [sein] wie (zehn)tausend Mann/wie ein Sack*

(labilnost starog korenskog plurala kao rezultat komponentske supstitucije)

27. *fünf[e] gerade/eine gerade Zahl sein lassen* (labilnost kao rezultat kompleksnog mehanizma)

8. Uni- i bilateralni tip morfološke vezanosti komponente

Prototipično se morfološka vezanost u strukturi frazeologizma vezuje za jednu komponentu kada se govori o *unilateralnoj morfološkoj nekrotizaciji*:

28. *verrückt und fünf ist neune*
29. *zu jmds. Ungunsten*
30. *ein Jahr ist nicht alle Jahr*
31. *an jmds. Barte soll jmd. das Scheren nicht lernen*
32. *unser täglich-Ø Brot*
33. *besser eigen Brot als fremden Braten*
34. *vorgegessen-Ø Brot schmeckt bitter*

Unilateralni pojavni oblici morfološke vezanosti u formalnoj strukturi frazeologizma predstavljaju svojevrsan *morfološki fokus* ili *morfološki apex nedeterminativnog tipa* jer se određeni pojavni oblici mogu odlikovati *rekurentnošću*, što predstavlja jedno od diferencijalnih obeležja između morfološki vezane komponente na jednoj i one unikatne u užem smislu na drugoj strani (Dobrovol`skij, 1978: 34; Fleischer, 1997: 44). Unilateralni tip je po pravilu vezan za bazične elemente.

Bilateralni tip morfološke vezanosti obuhvata sve pojavne oblike kod kojih se morfološka nekrotizacija vezuje za dve komponente, a njom mogu biti zahvaćeni i bazični elementi, ali i relacione komponente, svakako uz već opisanu kvantitativnu asimetriju. Ovaj tip morfološke vezanosti najčešće pokazuje tendenciju da se javi kod frazeologizama sa većim brojem komponenata uz *gnomoničnu reduplikaciju* pojavnog oblika kod *topološki distantnih komponenata* iz iste vrste reči:

35. *wenn der Abt zum Glase greift, so greifen die Mönche zum Krüge*
36. *wes Brot ich ess`, des Lied ich sing`*

9. Morfološka vezanost komponente i afinitet prema frazeološkim supklasama

Istraživanja pokazuju da distribucija heterogenih pojava oblika morfološke vezanosti komponente nije ujednačena kod različitih frazeoloških supklasa. Različiti pojavni oblici se prevashodno koncentrišu na supklase globalnih i komponentnih idioma i poslovice, a ovaj fenomen nije isključen ni kod komparativnih frazeologizama, kinegrama, krilatica, kolokacija i ustaljenih fraza, dok je kod funkcionalnih glagolskih

spojeva izuzetno retka i uvek je vezana za imeničku deverbativnu komponentu (Ivanović, 2012: 171):

37. *sich benehmen wie eine Axt im Walde* (komparativni frazeologizam)
38. *bei meinem Barte [schwören]* (kinegram)
39. *der Dritte im Bunde* (krilatice)
40. *mit jmdm. im Bunde sein* (kolokacija)
41. *einer Sache steht nichts im Wege* (ustaljena fraza)
42. *jmdn. zu Rate ziehen* (funkcionalni glagolski spoj)

Za razliku od navedenih supklasa, fenomen morfološke vezanosti komponente nije specifičan za terminološke, geminatne i pragmatičke frazeologizme, ali ni modelirane frazeologizme u užem smislu. Uzroke *supklasne distribucione asimetrije*, ali i specifičan afinitet navedenih supklasa prema morfološkoj vezanosti komponente nije jednostavno elaborirati, ali se neizostavno moraju sagledavati iz različitih uglova. Pri opservaciji ovog problema treba imati u vidu starost frazeologizma, njegovu sintaksičku strukturu, stepen idiomatizacije frazeologizma, ali i stepen njegove sintaksičke i semantičke modeliranosti, opseg komponentskog sastava, kao i njegovu heterogenost, pre svega prisustvo specifičnih imeničkih bazičnih elemenata, poreklo frazeologizma (krilatice iz književnosti ili one biblijskog porekla), a dodatno se ne smeju isključiti ni određene fonetske specifičnosti kod poslovice jer u određenim slučajevima upravo različiti pojavni oblici morfološke vezanosti komponente, ali i njena topologija doprinose njihovom konstituisanju:

43. *trocken Brot macht Wangen rot*
44. *dein Leid behalte alleine oder klage es dem Steine*

10. Zaključak

Usled dominantno sinhronijskog pristupa u frazeološkim istraživanjima savremenog nemačkog jezika, pojava morfološke vezanosti frazeološke komponente je dosada po pravilu ostajala na marginama naučnog interesovanja. Naznačeni fenomen se definiše kao prisustvo određenog flektivnog oblika kod jedne, a ređe kod dve komponente, koje se može javiti isključivo unutar frazeologizma, ali ne i u vanfrazeološkim sintagmatskim nizovima, a koje predstavlja refleks morfološkog prototipa iz minulih epoha u istoriji nemačkog jezika. Zapostavljenost dijahronijskog pristupa u dosadašnjim istraživanjima za posledicu ima neprepoznavanje svih sistemskih obeležja morfološke vezanosti.

U radu se zahvaljujući sintetičkom dijahronijsko-sinhronijskom pristupu utvrđuje da se na osnovu jezičkog nivoa mogu razlikovati dva tipa morfološke vezanosti komponente, čista i mešovita, a da se prema broju komponenata mogu razlikovati apikalna i bilateralna, pri čemu je druga ređa i praćena je reduplikacijom pojavnog oblika topološki distantnih komponenata koje potiču iz iste vrste reči. Kompleksnost morfološke vezanosti praćena je heterogenošću pojava oblika i kvalitativnom i kvantitativnom asimetrijom u pogledu vrste komponente. Heterogenost oblika i frekventnost su najizraženiji kod imeničkih komponenata, dok se ostali bazični elementi odlikuju manjom razuđenošću morfološki vezanih oblika. Ovaj fenomen najređi je kod relacionih komponenata. Od svih frazeoloških supklasa izraženiji afinitet ka morfološkoj vezanosti pokazuju komponentni i globalni idiomi i poslovice, ali se ne isključuje ni kod komparativnih frazeologizama, kinegrama, kolokacija, krilatica i, veoma retko, kod funkcionalnih glagolskih spojeva.

Literatura

- Bilandžija, S. (2017). *Slaganje u skandinavskim jezicima – prototip i periferija*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.
- Braune, W., & Reiffenstein, I. (2004). *Althochdeutsche Grammatik I. Laut- und Formenlehre*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Burger, H. (2003). *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Burger, H., & Jaksche, H. (1973). *Idiomatik des Deutschen*. Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
- Čermak, F. (2007). Idioms and morphology. Burger, H., Dobrovol`skij, D., Kühn, P., & Neal, N. R. (ur.), *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. Phraseology. An International Handbook of Contemporary Research*. 1. Halbband/Volume 1. Berlin-New York: Walter de Gruyter, 20-26.
- Dobrovol`skij, D. (1978). *Phraseologisch gebundene lexikalische Elemente der deutschen Gegenwartssprache. Ein Beitrag zur Theorie der Phraseologie und zur Beschreibung des phraseologischen Bestandes*. Leipzig: Karl-Marx-Universität.
- Dobrovol`skij, D. (1989). Formal gebundenen phraseologische Konstituenten. Klassifikationsgrundlagen und typologische Analyse. *Beiträge zur Erforschung der deutschen Sprache* 9, 57-78.

- Dobrovol`skij, D., & Piirainen, E. (2009). *Zur Theorie der Phraseologie. Kognitive und kulturelle Aspekte*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Duden (2005). *Die Grammatik*. Bd. 4. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag.
- Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Hartweg, F., & Wegera, K.-P. (2005). *Frühneuhochdeutsch. Eine Einführung in die deutsche Sprache des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Häcki Buhofer, A. (2002). Phraseologisch isolierte Wörter und Wortformen. Cruse, D. A., Hundsnurscher, F., Michael, J., & Lutzeier, P. R. (ur.), *Lexikologie. Ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen*. Bd. 1. Berlin-New York: Walter de Gruyter, 429-433.
- Häcki Buhofer, A., Guiriato, D. (2002). "Unikalia" im Sprachwandel: phraseologisch gebundene Wörter und ihre lexikographische Erfassung. Piirainen, E., & Piirainen, T. (ur.), *Phraseologie in Raum und Zeit*. Hohengehren: Schneider Verlag, 125-160.
- Helbig, G., & Buscha, J. (1987). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Ivanović, B. (2009). Recesivnost u nemačkoj frazeologiji. *Anali Filološkog fakulteta*, XXI, 175-184.
- Ivanović, B. (2012). *Recesivna obeležja nemačkih frazeologizama i tendencije nivelacije prema savremenom jezičkom stanju* (neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Filološki fakultet [Ивановић, Б. (2012). *Рецесивна обележја немачких фразеологизама и тенденције нивелације према савременом језичком стању* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет].
- Ivanović, B. (2022). Frazeološki vezane relacione komponente u savremenom nemačkom jeziku. *Srpski jezik: studije srpske i slovenske*, 27(1), 245-259 [Ивановић, Б. (2022). Фразеолошки везане релационе компоненте у савременом немачком језику. *Српски језик: студије српске и словенске*, 27(1), 245-259].
- Nübling, D., Dammel, A., Duke, J., & Szczepaniak, R. (2006). *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen. Eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Palm, Chr. (1997). *Phraseologie. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Paul, H. (2007). *Mittelhochdeutsche Grammatik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Pudić, I. (1972). *Gotski jezik I. Istorijaska gramatika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Römer, Chr., & Matzke, B. (2005). *Lexikologie des Deutschen. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Schmidt, W. (1996). *Geschichte der deutschen Sprache*. Stuttgart: S. Hirzel - Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft.
- Srdić, S. (2008). *Morphologie der deutschen Sprache*. Beograd: JASEN.
- Srdić, S. (2008a). *Uvod u ranonovovisokonemački jezik*. Beograd: Filološki fakultet.
- Stumpf, S. (2015). *Formelhafte (Ir-)Regularitäten. Korpuslinguistische Befunde und sprachtheoretische Überlegungen*. Frankfurt am Main-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Warszawa-Wien: Peter Lang Verlag.
- Tschirch, F. (1983). *Geschichte der deutschen Sprache. I. Die Entfaltung der deutschen Sprachgestalt in der Vor- und Frühzeit*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH.
- Žepić, S. (1980). *Historische Grammatik des Deutschen*. Zagreb: SNL.

Summary

PROPERTIES OF MORPHOLOGICALLY BOUND PHRASEOLOGICAL COMPONENTS IN GERMAN

Bound components within phrases are characterized by an inflected form which doesn't occur in free word combinations outside the fixed expression, and which is a remnant of a morphological prototype from Old or Middle High German. From the perspective of methodology, they can be treated as a subclass of cranberry words or components.

This paper distinguishes between morphological boundness *proper* and a mixed subtype, and between unilateral and bilateral boundness. The main feature of morphological boundness is the heterogeneity of its manifestations, mainly with nouns, but this phenomenon can also occur with prepositions and pronouns. This research concludes that certain subclasses of phrases, above all idioms and proverbs show a higher degree of propensity towards the phenomenon. It occurs less frequently with kinograms, "winged words", collocations and idiomatic phrases, and does not occur with pragmatic phraseologisms and binominals.

Key words: morphologically bound components, phraseologism, subclass of phraseologism, cranberry component